

## ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента Кобзевої Тетяни Анатоліївни – на дисертацію Олени Сергіївни Почанської «Адміністративно-правове забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук із спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

**Актуальність теми дослідження.** Підвищення ефективності захисту прав та законних інтересів громадян, яким за рішенням суду призначене кримінальне покарання, прямо залежить від приведення вітчизняної пенітенціарної системи до визнаних міжнародних стандартів в цій сфері. Особливе місце при цьому відводиться належному правовому регулюванню діяльності установ виконання покарань, організації їх функціонування, взаємодії з іншими органами та громадськістю в частині забезпечення дотримання прав засуджених, їх ресоціалізації та адаптації до нормальних умов життя. Важливість комплексної розробки вказаного кола питань, пов'язаних з організаційно-правовими засадами діяльності уповноважених суб'єктів, потребує свого належного дослідження, особливо з огляду на прогалини у вирішенні окремих проблем у цій сфері. Слід звернути увагу і на те, що в Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України вказано, що: «Метою Концепції є подальше реформування пенітенціарної системи України для беззаперечного дотримання прав людини та громадянина і гуманізації кримінального-виконавчого механізму». Це зайвий раз вказує на необхідність розробки проблем, які обрано автором за предмет дослідження. У зв'язку з наведеним, тема роботи О.С. Почанської уявляється досить актуальною.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації** забезпечується активним використанням в роботі значного обсягу наукових праць фахівців у галузі загальної теорії держави і права, теорії управління, адміністративного, конституційного, міжнародного, кримінального та кримінально-виконавчого права, інших галузевих правових наук, а також філософії, політології та соціології тощо. Висновки дисертанта



базуються на узагальненнях практики поведження із засудженими, аналізі відповідних статистичних матеріалів, пов'язаних з питаннями організаційно-правового забезпечення діяльності пенітенціарної системи України. Достовірність і обґрунтованість сформульованих дисертантом висновків і пропозицій зумовлені також обраною автором методологією дослідження, в основу якої нею покладено застосування сучасних методів наукового пізнання (с. 26). Про обґрунтованість положень дисертаційного дослідження, зокрема, свідчить опрацювання автором значного масиву вітчизняних і зарубіжних наукових праць, що супроводжувались їх критичним аналізом і аргументацією авторської позиції та висновків (список використаних джерел включає 553 найменування).

Треба відзначити, що дисертаційне дослідження базується на системному підході до предмета дослідження, характеризується належним рівнем наукових узагальнень, що дає можливість дослідити тему у повному обсязі, запропонувати відповідний понятійний апарат, сформулювати науково-практичні рекомендації щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. Обґрунтованості авторського аналізу сприяє також досить логічна побудова структури роботи. Вона охоплює два зрізи дослідження: методологічні засади адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, та статус суб'єктів такого забезпечення (розділи 1 та 2) і конкретну проблематику адміністративно-правового забезпечення в контексті діяльності вказаних суб'єктів (розділ 3) та шляхи удосконалення досліджуваної системи (розділ 4). Таким чином, структура роботи характеризується логічною послідовністю і своєю завершеністю. Це дало можливість авторові дослідити заплановані завдання (с. 25-26), а також сформулювати низку концептуальних висновків (с. 411-421).

Наведене дозволяє зробити висновок, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням, яке присвячене висвітленню теоретичних засад і нормативних основ сучасної організації діяльності з адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі.

**Наукова новизна результатів дисертації** полягає в тому, що проведене

автором дослідження, з урахуванням системно-структурних змін у державній пенітенціарній політиці, до теперішнього часу не становила самостійний предмет окремого наукового пошуку. Фактична відсутність таких досліджень у національній юридичній науці, враховуючи нові тенденції розвитку міжнародної практики у цій сфері, прогалини у національному законодавстві, негативно впливають на реалізацію прав громадян, засуджених до позбавлення волі.

У результаті проведеного здобувачем дослідження сформульовані наукові положення щодо: визнання прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, як окремого об'єкта адміністративно-правової охорони та захисту, а також уточнення їх особливостей; розкриття сутності та особливостей правового статусу осіб, засуджених до позбавлення волі; визначення системи адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, та уточнення її змісту; розширення погляду на систему суб'єктів забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, а також удосконалення зміст структури їх правового статусу; встановлення основних проблем у адміністративно-правовому забезпеченні реалізації прав і свобод громадян, які відбувають кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі в Україні, та опрацюванні кроків по їх усуненню; окресленні напрямків практичного вирішення проблеми застосування в Україні міжнародних стандартів поведінки з засудженими; визначенні засад і опрацюванні практичних аспектів організації взаємодії основних державних і недержавних суб'єктів забезпечення прав засуджених та ряд інших положень

Як можна побачити із цього переліку основних здобутків авторки, отримані нею результати формують цілісну та науково-обґрунтовану концепцію адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. Наведені в роботі пропозиції та рекомендації практичного характеру роблять дослідження важливим інструментом на шляху удосконалення як зокрема системи адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, так і в цілому формування та реалізації пенітенціарної політики держави

в аспекті забезпечення прав людини.

Наприклад, не можна не погодитися із автором у тому, що основою всієї системи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі, є віднесення цього питання до складової взагалі системи забезпечення прав і свобод особи в Україні (с. 127). Адже в такому разі права засуджених розглядаються на рівні із правами інших громадян України, а тому не можуть бути визнані якимось другорядним явищем, яке має менше значення ніж права інших громадян України. І це доволі важливий концептуальний висновок, який відповідає як змісту ст. 3 Конституції України, так і вимогам основних міжнародних актів з прав людини.

Продовженням цих висновків є констатація автором того незаперечного факту, що правовий статус осіб, що відбувають кримінальне покарання у виді позбавлення волі, має міжгалузевий характер (с. 128). Ця констатація передбачає не тільки можливість і необхідність комплексного уточнення статусу таких осіб а і його належного забезпечення. Адже, як зауважує автор, належні охорона та захист прав громадян, засуджених до позбавлення волі, потребують їх чіткої правової регламентації (с. 98, 324). Констатація міжгалузевого характеру прав осіб, що відбувають кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі, також передбачає чітке визначення компетенції правомочних осіб, їх повноважень та відповідальності за прийняті рішення, дотримання та охорону прав і законних інтересів засуджених громадян з боку держави (с. 305). Тобто, в чому слід погодитися із автором, одним із основних напрямів вдосконалення відповідного законодавства слід визнати адаптацію його до сучасних міжнародних стандартів поведіння із засудженими (с. 402), адже, і здобувач на цьому акцентувала увагу, що, на жаль, чинне законодавство у цій сфері, характеризується загальною низькою якістю норм (с. 362).

Також можна відзначити, що наведені автором за результатами розгляду у розділі 2 роботи висновки щодо характеристики статусу суб'єктів захисту прав і свобод громадян у пенітенціарних установах України, безумовно сприяють більш повному розумінню особливостей їх функціонування (підрозділ 3.1.), визначенню

специфіки здійснення ними відповідної правоохоронної діяльності (підрозділ 3.2.), а також шляхів її удосконалення (підрозділ 4.3.). Ці положення віднайшли своє відображення у визначених автором положеннях щодо системи суб'єктів забезпечення прав засуджених осіб, яка нею в цілому представлена широким колом державних та позадержавних органів та посадових осіб (с. 208). І така комплексність у залученні відповідних осіб до забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, заслуговує на підтримку, а поглиблення змісту питання структури правового статусу цих суб'єктів (с. 210) закладає фундамент для його подальшого удосконалення. Позитивним моментом дослідження вказаного питання також стало акцентування автором уваги на необхідності більш широкого залучення недержавних (громадських) суб'єктів, які беруть участь у правовідносинах щодо забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, адже, на її слушну думку, громадський контроль у цій сфері, набуває все більшого значення (с. 418). Зокрема, питанню громадського контролю у досліджуваній сфері здобувач приділила окрему увагу (с. 142-144). І її підхід заслуговує на підтримку та впровадження в діяльність суб'єктів захисту прав і свобод громадян у пенітенціарних установах України. Зокрема, приміром реалізації його є введення в Україні національного превентивного механізму в форматі «Омбудсмен+», який передбачає здійснення моніторингових візитів до місць позбавлення волі представниками Омбудсмена та активістів громадянського суспільства. Тому вказані висновки підтверджуються і існуючою практикою.

Заслуговує на увагу і запропоноване дисертантом розуміння змісту та характеру реалізації основних прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі (фізичних (природних), громадянсько-політичних, соціально-економічних і культурних (духовних)), де щодо кожної із груп прав та свобод таких осіб здобувачем наведено змістовне розуміння особливостей їх реалізації та забезпечення (с. 325-328). І цілком обґрунтовано в контексті взаємозв'язку прав та обов'язків суб'єктів правовідносин здобувачем вказується, що закріплення прав засуджених водночас покладає на державу, її органи, службові та посадові особи

відповідні зобов'язання щодо правового забезпечення прав кожного засудженого (с. 324). Важливим здобутком роботи є змістовне розкриття автором діючої системи гарантій прав громадян, засуджених до позбавлення волі. Так, заслуговує на підтримку запропоноване нею виділення системи таких гарантій із їх поділом на нормативно-правові та організаційно-правові (с. 301-302, 329) з наступним змістовним аналізом їх видів та особливостей реалізації. Важливим теоретичним висновком щодо характеру реалізації гарантій прав вказаних осіб є констатація того, що нормативно-правові та організаційно-правові гарантії мають застосовуватися комплексно (с. 331). Такий підхід заслуговує на схвалення.

Увагу привертають і ті висновки, які здобувачем опрацьовано за результатами дослідження питання шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. Ознайомлення із ними засвідчує, що всі вони є науково обґрунтованими, мають власне теоретичне, а головне практичне значення. Так, безумовно, слід підтримати автора у тому, що ключовою проблемою процесу вдосконалення у цій сфері є адаптація національного законодавства до сучасних міжнародних стандартів поведіння із засудженими (с.402), і на реалізацію вказаного висновку здобувачем запропоновано цілу низку конкретних заходів (с. 403-404), які у комплексі повинні стати основою приведення у відповідність із міжнародними стандартами стану функціонування пенітенціарної системи України.

Важливими слід визнати висновки автора з приводу системних змін у законодавстві, що закріплює основи забезпечення прав і свобод осіб, засуджених до позбавлення волі. Зокрема, слід погодитися зі здобувачем, що завдання інтеграції до Європейського Союзу вимагає реального дотримання прав і свобод людини, їх належної охорони та захисту, що, зокрема, потребує подальшого реформування вітчизняної пенітенціарної системи та організаційно-правового забезпечення діяльності її органів та установ з використанням сучасного міжнародного досвіду (с.405). Цей висновок та пропозиції щодо його реалізації (с. 409) заслуговують на підтримку. Здобутком дисертанта слід вважати і результати дослідження питань взаємодії суб'єктів забезпечення прав громадян, засуджених

до позбавлення волі в Україні, адже, як слушно вказує автор, питання організації та координації взаємодії суб'єктів забезпечення прав і свобод засуджених майже не регулюються в адміністративному законодавстві (с.408). Тому наведені нею пропозиції (с.409-410) та їх належна реалізація здатні забезпечити позитивні зміни у цьому важливому аспекті діяльності із забезпечення прав засуджених.

В роботі містяться й інші наукового-обґрунтовані висновки та пропозиції.

**Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях.** Основні положення, висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації знайшли свій ідентичний виклад в опублікованій дисертантом монографії, двадцяти чотирьох публікаціях у наукових фахових виданнях, та пройшли апробацію на дванадцяти науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення та результати дослідження. Їх оформлення зауважень не викликає. Робота та автореферат своєчасно були надані для ознайомлення та рецензування.

**Практичне значення дослідження** полягає у забезпеченні правотворчих та правозастосовних органів науково-обґрунтованими теоретичними положеннями та рекомендаціями, спрямованими на вдосконалення засад адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, подальшу розробку питань забезпечення їх прав та приведення вітчизняної пенітенціарної системи у відповідність до міжнародних стандартів в цій сфері. В освітньому процесі результати дослідження можуть бути використані при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Публічне адміністрування», «Кримінально-виконавче право» тощо, а також при проведенні занять з підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів (с. 31).

Поряд із загальною позитивною оцінкою роботи О.С. Почанської, вважаю доцільним висловити власне бачення та зауваження щодо певних положень роботи:

1. Визнаючи теоретичне значення запропонованого автором предметного розмежування прав і свобод особи, засудженої до позбавлення волі в Україні, вважаю доцільним буде уточнення виділення авторкою конституційних,

спеціальних та індивідуальних прав і свобод таких осіб (с. 214). Адже реалізації підлягають саме фізичні, громадянсько-політичні, соціально-економічні та культурні права особи.

2. Потребує більш глибокого опрацювання питання особливостей прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі, як об'єкта адміністративно-правової охорони та захисту, адже автор акцент робить лише на їх змістовному аспекті (природні, соціальні, культурні тощо), хоча бажано уточнити бачення здобувача з приводу особливостей їх реалізації під час перебування таких осіб в установах виконання покарань.

3. Як вважається доцільно об'єднати в межах одного визначення поняття система та механізм адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, адже ці поняття за своїм змістом характеризують тотожні явища, до того ж поняття механізм автор розкриває як систему взаємопов'язаних нормативно-правових та організаційних заходів (с. 29).

4. До організаційно-правових гарантій авторка відносить міжнародний контроль за дотриманням прав засуджених та діяльністю кримінально-виконавчих установ, що здійснюється відповідними міжнародними організаціями (с. 332), на жаль, ці організації прямо не віднесені нею до числа суб'єктів забезпечення прав засуджених (с. 208). Це робить висновок щодо суб'єктного складу забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні дещо неповним.

5. Авторка вказує, що подальше удосконалення законодавчої бази з питання забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі, пов'язане із остаточним затвердженням проекту Закону України «Про пенітенціарну систему» (с. 379). Але наскільки зміст цього законопроекту відповідає наведеним автором в роботі міжнародним стандартам та наскільки в ньому відображений аспект дотримання прав і свобод людини та громадянина? не ясно.

Є підстави для дискусії зі здобувачем і стосовно ряду інших положень, що містить дисертація, і яка, вочевидь, буде продовжена під час захисту на засіданні спеціалізованої вченої ради. Однак, висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи О.С. Почанської, а, насамперед,



характеризують складність і актуальність досліджуваної нею теми.

Вищевикладене дає підставу для наступного узагальненого **висновку**: дисертаційне дослідження «Адміністративно-правове забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні» відповідає науковій спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Воно є цілісним монографічним дослідженням актуальної для правничої науки і правозастосування проблеми, що дало можливість одержати низку науково-обґрунтованих положень, висновків і пропозицій, що у своїй сукупності є внеском у розвиток положень вітчизняної юридичної науки щодо теоретико-методологічних та організаційно-правових засад діяльності держави в частині виконання нею функції забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі. Дисертація відповідає вимогам, що ставляться до цього виду наукових робіт, а її авторка – Почанська Олена Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

**Офіційний опонент:**  
доцент кафедри адміністративного,  
господарського права та  
фінансово-економічної безпеки  
Навчально-наукового інституту права  
Сумського державного університету,  
доктор юридичних наук, доцент

**Т. А. Кобзева**

